
KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVBEMUTATÓ*

HÁROM VERSESKÖTETRŐL

TARI ISTVÁN: *NAPSZÉL*

Tari István *Napszél* cím alá gyűjtötte legújabb verseit, s amikor kötetét bemutatom, elsősorban címadásáról szeretnék néhány szót ejteni. Ugye, milyen szép szó az, hogy napszél? Kellemes a hangása és kellemes érzéseket kelt az emberben. Jelentheti akár a napkorong peremét, szélét, vagy ha nem is azt, mindenképpen két olyan szóból tevődik össze, amelynek pozitív a jelentéstartalma.

S amikor idáig jutottam a gondolatfűzésben, eszembe ötlött, hogy mintha ezt a szót hallottam volna már más, „objektívebb” szövegkörnyezetben, s mintha nem feltétlenül a naplementére kellene asszociálnom, és eszembe jutott Kosztolányi Dezső *A tűz legszebb szó* című frása, amelyben ez olvasható: „A hangok hangzásához végzetesen kapcsolódik fogalmi hátterük, ez pedig még a hangzásuknál is döntőbb. Egy szó nem élhet külön a takarófogalma nélkül. Ha valaki nem tud magyarul, esetleg gyönyörűnek és légiesnek érezheti ezt a szót is: disznó, s holmi tündéri hullámmzást képzelhet bele, mindaddig, míg nem értesül arról, hogy a disznó csak disznó.”

Nos, így valahogy jártam én is Tari István kötetcímével, amikor megtudtam, mit jelent. Igen hiányos természettudományos műveltségem gyarapítandó, elővettem a *Magyar értelmező kéziszótárt*, ahol is a következőket olvashattam: „nap/szél fn Csill A Napból eredő korpuszkuláris sugárzás”, valamint a *Természettudományi kislexikont*, amelyben ez áll: „napszél, szoláris szél: (csill) állandó radiális plazmaáramlás a Napból. Közvetlen kutatása mesterséges bolygókról történhet. Sebessége néhány száz km/s, sűrűsége né-

* Az itt közölt szövegek a Forum Könyvkiadó legújabb könyveinek bemutatójában hangzottak el Újvidéken a Forum klubjában 1998. április 17-én

hányszor tíz részecske cm^3 -enként. Befagyott mágneses teret visz magával. Erőssége a naptevékenységgel változik.”

Ennek alapján már éppen az ellenkezőjét kezdtem gondolni, hogy a napszél valami szörnyűséges dolgot jelent, különösen az töltött el misztikus félelemmel, hogy „befagyott mágneses teret visz magával”. Fizikus barátom azonban elmagyarázta, hogy a fizikai törvényszerűségeket nem lehet úgy besorolni, hogy valami jó-e vagy rossz, de rám hagyta, ha úgy érzem, hogy a napszél valami szörnyűség, akkor az biztosan úgy is van.

Ezzel az anekdotával tulajdonképpen Tari István kötetének fontos jellemzőjére szerettem volna felhívni a figyelmet: a kettősség, a jó és a rossz, a pozitív és a negatív pólusok közötti feszültség mindvégig felfedezhető ebben a költészetben, s ez kölcsönöz a könyvnek valami furcsa, nyugtalanító vibrálást.

Tari István ugyanis azok közé a költők közé tartozik, akit erőteljesen foglalkoztatnak jelenünk eseményei, háborús képei szörnyűségeket rögzítenek. Tari István költői képei- nek eredetiségét az adja, hogy mindig valamilyen konkrétum a kiindulópontja, olyasmi, amit bárki megtapasztalhat, észrevehet, megérinthet. Eljátszik például azzal a hasonlattal, hogy az emberi koponya is éppúgy roppanhat, mint a dióhéj. Az első ciklus címadó versében, a *Csurran a csillagban* hangsúlyos helyen és tovább árnyalódó jelentéskörrel tér vissza ez a hasonlat: „Roppanó csonthéj buja belsejében / nyögve haraplak”. Így haladunk lassan a bensőséges, háborút is átélt személyes sors felé, melynek olyan remekei vannak, mint amilyen a *Nézd a naspolyát* című vers, és benne a hasonlat: „fogatlannak cuppanós, barna csók”. *Aramszület* az egyik ciklus, ebben a *Hazát kámarni* című vers a legkiemelkedőbb. Elsősorban azért, mert fokozatosan, a feszültséget árnyaltan kifejezve egyetlen, jól megfogalmazott metaforát fejt ki: „A moly / rág ekkorát gyapjas hazáján, / ekkora rést, mi nyugodni nem hagy.”

A befejező ciklus nem véletlenül juttatja eszünkbe Berzsenyit, és ezen a ponton ismét az imént említett kettősségre hívom fel a figyelmet. Tari István ugyanis, aki szándékosan a felnagyítás, a túlzás költői eszközeit alkalmazza versalkotás közben, a háborúról mint soha nem tapasztalt méretű katasztrófáról beszél, mondandóját klasszikus versformában adja elő, időmértékes versformákat alkalmaz, versgondolatait elégiában oldja fel, s ettől *A közelítő nyár* természeti képei még nyugtalanítóbbakká válnak.

BOGDÁN JÓZSEF: SZEDER INDÁJA

Nem kedvelem azokat a kritikusokat, akik egy-egy kötet ürügyén önmagukról beszélnek, most mégis ezt az illetlenséget kell elkövetnem, hogy elmondhassam, honnan jött ő a mi irodalmunkba. Amikor 1989-ben megkaptam első, *Ablakok* című kötetét, nagy élmény volt számomra, hogy kihallottam belőle: ennek a versfrónak, bizony, mondani- valója van, ha szabad egyáltalán ilyen kategóriát említeni költészet kapcsán. Mondani- valója van, s ezt igen erőteljesen akarja kifejezni. Az én nemzedékem költőinél ez másképpen volt. Mi előbb találtuk meg azt a formát, amelynek segítségével „biztonsá- gosan” lehet „közölhető” verset írni, mint ahogy közlendőnk lett volna. S első kötetéből az is kitetszett, hogy a világ dolgairól, amiről nekünk csak elképzelésünk lehetett, neki közvetlenül megélt tapasztalatai voltak. Pedig nem is akármiről akart verselni, az élet

végős, nagy kérdései érdekelték már kezdetben is: az élet teljessége, a halál ténye, a hit és a szenvedés. A másik furcsaság az volt, hogy istenes verseket írt, s ez irodalmunkban ma is kuriózumnak számít; ezekből az istenes versekből azonban nem az egyház hangja hallatszott, hanem a hívő emberé. És mindeközben Bogdán József feltárukozott, olyan yira, hogy feltárukozásától az ember már-már megrémült. Versei nemcsak érzéklesek, hanem érzékiek is voltak.

Most legjobb verseit tartjuk a kezünkben, a *Szeder indóját*. Alcíme szerint gyermekversek. S hogy igazán jó kötet, bizonyítja, hogy már két reakálás is megjelent róla, amelyek eltérően ítélték meg, méghozzá nem költői értékeit, hanem alcímét. Mint a kötet szerkesztője, rendkívül sajnálom, hallva a vitát, hogy nem Saint-Exupéry ötletét vettük át, aki *A kis herceg* alá azt írta alcímként: Gyermeknek és felnőtteknek. Számomra ugyanis evidens volt, hogy a gyermekvers nemcsak gyermekeknek íródik, ebben az esetben pedig kifejezetten arról van szó, hogy azt fogalmazza meg, ami a felnőttben a gyermek. A gyermek- és a „felnőtt”-irodalom határai egyébként sem vonhatók meg egyértelműen. *A kis herceget* a szerzője gyermekeknek szánta, mégis a felnőttek értik meg igazi mélységében, és sorolni lehetne a példákat ennek ellenkezőjéről is, La Fontaine-tól Daniel Defoe-ig, akik felnőtteknek írtak, egy idő után azonban a gyermekek lettek műveik befogadói. Hogy ezek után a legkézenfekvőbb példát, a mesét ne is említsem, amelynek felnőtt hallgatósága ma gyermekekre cserélődött. Mi sajnálatos módon, úgy látszik, azt tartjuk gyermekversnek, ami cseng-bong, sokat rímel, és lehetőleg nevel is. Kényelmes dolog az irodalomtól elvárni, hogy tanítsa meg helyettünk gyermekünket, hogy tisztelni kell az idősebbeket, és hogy köszönni kell az utcán, jól viselkedni az iskolában.

Bogdán József versei nem ilyenek. Ő tud valamit a gyermeklétéről, amiről nekünk csak elképzeléseink vannak, ő ugyanis, azoknak mondom el, akik még nem tudnák: több kis bánati falu lelkésze. Tudja, hogy a gyermekekkel nem szabad lekezelően viselkedni, lehet nekik beszélni akár a halálról is, mert egészen másként viszonyulnak hozzá, mint a felnőttek, és nem fél őket szembesíteni azokkal a kérdésekkel, amelyekkel nap mint nap találkozunk. Szociális kérdések ezek, és a szegénység, a magány, a nyomorúság gondolatkörébe tartoznak.

Egy szomorú kislányt látunk ezekben a versekben, aki háttal áll nekünk. A kötetben mégis nosztalgiát érzünk. Az első ciklus „tájjidilljeiben” a költői megfigyelés remekléseit láthatjuk egy-egy fűszál, levél megfigyelésében. A *Szeder indója*, a boglárkára rászálló lepke, a napozó tücsök, a hálóját békésen fonó pók látványa a természettől való elszakadás fájdalmát idézi, a második és harmadik ciklusban pedig az eltűnt gyermekkor iránti nosztalgiát halljuk, mert szépnek látjuk a gyermekkort, még akkor is, ha nehéz és szomorú volt valaha.

SZÜTS ZOLTÁN: VERSSZELÍDÍTÉS

A Gemma Könyvek 33. darabjaként jelent meg Szüts Zoltán *Versszelídítés* című kötet. Abban a sorozatban jelent meg, amelyben immár több mint húsz éve az elsőköteteseknek ad helyet a Forum Könyvkiadó. Emlékeztetőül: az első Gemma-kötet Szombathy Bálint *Szerelmesek és más idegenek* című verseskötete volt 1976-ban.

Merészrege és megejtő tapasztalanságra vall, hogy nyíltan állást foglalt már első verseinek megírása során egyféle verselési eljárás mellett. Ebben nyilván az is közrejátszott, hogy amikor 1995-ben megjelent a *Híd* folyóirat *Versék éve* című antológiájában *Atokföldje* című verse, nyomban felfigyeltek rá, a Kossuth rádió *Határok nélkül* című műsora is méltatta, s átvette a *Tiszavirág* című lap. Azóta szerencsére Szűts Zoltán formát is talált verseinek, már nem a mindennapok politikai közhangulatának engedelmeskedik, amikor kendőzetlenül mondja el véleményét a körülötte zajló világról, sőt vitatkozik, perlekedik.

Nem véletlenül került a kötet fedőlapjára a szlávra utaló ikon, hiszen a fiatal szerző sok szállal kötődik álmtoszokot teremtő mindennapjainkhoz, másrészt pedig verskészítő eljárására is következtetni enged. Az ikonon egy ló látható, s ahogyan a lovak idomításához sok türelem kell, sokszor el kell ismételnünk ugyanazokat a mondatokat és ugyanazt a mozdulatsort, úgy építi Szűts Zoltán is a verset. Hosszúverseket ír, amelyekben egy sor nyelvi és kulturális asszociációt görget, s fontos eleme az ismétlődés. Ám szabad asszociációs eljárás helyett, fiatalemberről lévén szó, szívesebben nevezném rappedő hosszúversnek Szűts Zoltán verseit. Versszelídítése egyúttal a nyelv „betörése” is. Irodalmunkban Domonkos Istvánnal kezdődött s Sziveri Jánossal folytatódott az a költészeti eljárás, amelyet a szavak szét- és összeszerelésének nevezek, nevezetesen, hogy a költő minden szóban megtalálja a szóösszetételt vagy állószóösszetételeket talál ki, kifordítja őket, más jelentést tulajdonít nekik. Szűts Zoltán végletekig viszi ezt az eljárást, miközben a világ megszélidítésére tesz kísérletet, helykereséséről szólnak. S mivel a versíró Magyarországon tanul, de sok szállal kötődik ide, itt publikál, így személyes tapasztalatokkal rendelkezik a világkeresés módozatairól. Legjobb versei éppen azok – a *Narancstűz bugyi* és a *Szint etika* külön említést érdemel –, melyekben az otthonkeresés személyes átéltsége is átsüt.

TOLDI Éva

JUNG KÁROLY: ÖSSZEFÜGGÉSEK ÉS KAPCSOLATOK

Jung Károly folklorisztikai tanulmányainak újabb kötete nem a terepi gyűjtőt mutatja be, hanem a néprajzi szakirodalomban bűvárkodót, a kritikust, a szakkomentátort, a folklóranyaggal kapcsolatos jelenségek irodalmi-kritikai figyelőjét. Érthető a kötet összeszerkesztőjének ilyen törekvése, hiszen az itt olvasható tanulmányok a gyűjtőfolklorista műhelyének szerves részét képezik – a néprajz kérdéseiben járatos tudós megnyilatkozása szinte valamennyi tanulmány, illetve kritika, ami elsősorban szakkritika. A gyűjtemény ugyanakkor természetes módon mutatja Jung Károly néprajzi érdeklődésének két fő területét: a „magunkról” szólásnak a jugoszláviai magyar folklórkutatásban megjelenő formáit veszi vizsgálat alá – összefoglaló áttekintésben, hogy történetiségében láttatják folklórtudományunk alakulását és jelentősnek vagy jellemzőnek tartott megnyilatkozásait, azután pedig a folklórkiadványok elemzésében és recenziálásában tárja fel a történetiség részleteit – az újlaki csodatételek jegyzőkönyvében, Kovács Endre munkájában és Geleta Pirokska „népi” önéletrészében. Egyik ilyen frása sem pusztán könyvrecenzió, kitekintés és számbavétel mind, mintegy annak jelzeteként, hogy a bíráló